

Набуття вигуками-виразниками радості семантико-граматичних ознак, властивих іншим частинам мови, відіграє важливу роль під час розгляду вигуків у прагматичному аспекті. Вигуки як слова, що несуть прагматичну інформацію, саме в процесі функціонування тісно взаємодіють з іншими лексико-граматичними класами слів. Ця взаємодія вигуків з іншими частинами мови відбувається на семантичному рівні в процесі їх функціонування, оскільки їхнє значення, як правило, вгадується з контексту, хоча за низкою вигуків і закріплено вираження певних емоцій. У подальших дослідженнях планується здійснення розгляду конотативів на позначення емоційного стану радості.

Література

Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о слове. – М. : Высшая школа, 1986. – 639 с. *Волк (Волкова) Б.* Типология эмотивных знаков // Язык и эмоции : Сб. науч. тр. ВГЛУ. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 15–23. *Гамзюк М. В.* Эмотивный компонент значения у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови). – К. : Видавн. центр КДЛУ, 2000. – 256 с. *Курносова Н. А.* Знаковый статус междометий и проблемы их лексикографической разработки : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. – К., 1992. – 139 с. *Маслов Ю. С.* Введение в языкознание : Учеб. для филол. спец. вузов. – М. : Высшая школа, 1998, – 272 с. *Мещанинов И. И.* Члены предложения и части речи. – М. : Наука, 1978. – 387с. *Телия В. Н.* Механизмы экспрессивной окраски языковых единиц // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М.: Наука, 1991. – С. 36–66. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1987. – 188 с.

Ілюстративний матеріал

Austen J. Sanditon. – N. Y. : A Signet Book, 1976. – 313 p. *Bernays A.* Professor Romeo. – N. Y. : Penguin Books, 1990. – 277 p. *Bradford B. T.* Everything to Gain. – L. : Harper Collins Publishers, 1995. – 381 p. *Dahl R.* Danny, the Champion of the World. – N. Y. : Puffin Books, 1988 – 197 p. *Martin A. M.* Claudia and the Phantom Phone Calls. – N. Y. : An Apple Paperback, 1986. – 154 p. *Rowling J. K.* Harry Potter and the Chamber of Secrets. – N. Y. : Scholastic Inc., 2002. – 354 p. *Trudeau G. B.* Bravo for Life's Ironies. – N. Y. : A Doonesbury Book, 1971. – 265 p.

ЛАЗАРЕНКО Д.М.
(Запорізький нац. ун-т)

ПОНЯТТЯ „МЕТАТЕКСТ” ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

The author of the article analyzes and classifies a wide range of linguistic approaches towards the study of metatext. The research data are presented against the background of a general outline of the development of the theory of metatext. Main analytical tendencies within the problem field of the theory of metatext are singled out.

Key words: *metatext, metatextuality, metadiscourse, meta-operators, metatextual elements, metatextual fragments.*

Категорія метатексту увійшла у науковий простір світової гуманітаристики у другій половині ХХ сторіччя. Разом з нею до фокусу дослідницької уваги потрапив цілий ряд генетично споріднених понять (це такі термінологічні одиниці, як метадискурс, метанаратив, металітература, метапоетика тощо). Це, в свою чергу, поклало початок своєрідному „мета-буму”, який охопив найрізноманітніші гуманітарні науки: філософію, антропологію, лінгвістику, семіотику, літературознавство, мистецтвознавство, тощо. Виникла об’єктивна загроза того, що поняття „метатекст” може перетворитися на чергову термінологічну фікцію, категорію, що витісняє існуючі номінативи не внаслідок розширення смислового діапазону чи семантичного поля референта, а в результаті певної академічної моди. Але для „пандемічного” захоплення термінами з префіксом „мета” існували доволі вагомні причини методологічного характеру. Адже термін „метатекст” виявився справді поліфункціональним дослідницьким інструментом з високим аналітичним потенціалом. Як влучно зауважує Є.Г.Соколов, погляд на об’єкт дослідження з позиції метарівня допоміг „розкласти давно і нібито добре знайомий предмет на нові перетини” [Соколов 2002, с. 18].

Втім, попри високу аналітичну ефективність категорії „метатекст”, її залучення до інтерпретації художніх текстів широким науковим загалом залишається доволі проблематичним, адже науковці до сьогодні не мають спільної думки стосовно семантики цього поняття. Однією з причин подібної поняттєвої невизначеності постає наявність великої кількості підходів до вивчення метатекстуальності у межах різних гуманітарних наук.

В той же час, не можна не погодитись і з тим, що ситуація співіснування й діалогу різних дослідницьких позицій в умовах активних інтердисциплінарних дискусій може виявитись сприятливим ґрунтом для подальшого плідного розвитку теорії метатексту. Досвід аналізу метатекстових явищ, накопичений лінгвістами, семіотиками, філософами, є напрочуд корисним для уточнення і доповнення власне літературознавчої концепції метатексту. Адже міждисциплінарний діалог уможливить створення багатовимірної моделі досліджуваного феномену, яка забезпечить більш високий ступінь об’єктивності відносно виявлення властивостей, типів та функцій метатексту.

Отже, мета даної розвідки полягає в тому, щоб з’ясувати особливості осмислення феномену метатексту лінгвістичною наукою. Досягненню цієї мети сприятиме виконання таких завдань, як здійснення аналітичного огляду лінгвістичних концепцій метатексту, виявлення магістральних шляхів структурування лінгвістичної теорії метатексту та тих факторів, що вплинули на її розвиток, а також висвітлення тих ключових положень, розроблених вченими-лінгвістами, що мають особливе значення для літературознавчого аналізу художнього тексту як метатексту. Об’єктом дослідження виступають особливості лінгвістичної візії феномену метатекстуальності. Предметом безпосереднього аналізу постають лінгвістичні дослідження з теорії метатексту.

Активне наукове дослідження метатекстуальності розпочалось у другій половині ХХ сторіччя. Актуалізація вжитку поняття „метатекст” та споріднених з ним термінів була закономірним результатом розвитку тих тенденцій, що обумовлювали специфіку тогочасного загальногуманітарного контексту. Важливим підґрунтям для закріплення термінологічного статусу поняття „метатекст” став підвищений інтерес до категорії „текст” та проблеми міжтекстових зв'язків, що у повній мірі проявив себе у 70-х рр. ХХ ст. Факторами, що посприяли широкому дослідженню метатекстуальності, стали впливові постмодерні теорії: перша з яких стосувалась домінування знаку і втрати реального (Ж.Бодріяр), друга була пов'язана з недовірою до „великих наративів” – ідей людства про історію і прогрес (Ж.-Ф. Ліотар).

Науковому обговоренню проблеми метатексту в лінгвістиці поклала початок стаття А.Вежбицької „Метатекст в тексті” (1971), в якій метатекст репрезентується як „висловлювання про саме висловлювання” [Вежбицька 1978, с. 404]. За А.Вежбицькою, метатекстові нитки – це ті елементи, що організують і коментують текст, полегшуючи його сприйняття читачем. Метатекст, на думку дослідниці, допоможе вловити зв'язок між реченнями, виявити „мисленнєву” конструкцію цілого [Вежбицька 1978, с. 403].

А.Вежбицька виділяє наступні групи „мета-операторів”:

1) ті, що описують сам акт мовлення („коротше кажучи”, „інакше кажучи”);

2) ті, що відмежовують мовця від сказаних слів („наче-б то”, „нібито”), або вказують на певне дистанціювання від окремих елементів речення („доволі”, „майже”);

3) ті, що виконують роль теми висловлювання („що стосується”, „з приводу”, „якщо мова йде про”);

4) ті, що є показниками зв'язку між фрагментами висловлювання, вказують напрямок ходу думки:

а) напрямок „у бік” („доречі”, „notabene”, „між іншим”);

б) сигнали черговості та логічної послідовності („по-перше”, „по-друге”, „далі”, „нарешті”) [Вежбицька 1978, с. 413].

Для А. Вежбицької метатекст не є частиною тексту, адже він не утворює з текстом семантичної цілісності. Дослідниця пише: „Наші висловлювання, багаторазово гетерогенні, гетерогенні також у тому сенсі, що в них часто переплітається власне текст з текстом метатекстовим” [Вежбицька 1978, с. 421]. І хоча метатекст може бути дуже тісно пов'язаним з текстом [Вежбицька 1978, с. 405], разом вони все ж таки є певним „двотекстом” [Вежбицька 1978, с. 403].

В той же час, правомірним буде сказати, що метатекст, описаний М.Вежбицькою, є, так би мовити, внутрішнім, або синхронним метатекстом, тобто таким, що співіснує з текстом в одному часі і просторі. Згідно з концепцією дослідниці, автором метатексту є автор тексту. І хоча, на її думку, метатекст не утворює одне семантичне ціле з текстом, він, в той же час, не виходить за його структурні межі.

Таке бачення метатексту як внутрішньотекстової структури стало „наріжним каменем” магістральної лінії лінгвістичної теорії метатексту. В руслі

цієї концепції працювали М.Р. Майєнова, В.Ванде Коппле, А.Крісмор, Н.Турунен, В.А. Шаймієв, Н.К.Рябцева, Н.П. Перфільєва та ін.

Серед робіт вищезгаданих вчених окрему увагу необхідно звернути на теорію метависловлювання, розроблену відомою польською дослідницею-структуралістом М.Р. Майєною. В своїй роботі „Теоретична поетика: питання мови” (1974) авторка за допомогою поняття „метатекст” відрізняє ситуацію, в якій текст мовить про світ, від ситуації, в якій текст мовить про текст [Цит. за Бердник 2001].

М.Р. Майєнова розвиває положення теорії діалогізму М.М. Бахтіна про поліфонійну, гетерогенну природу тексту. На її думку, будь-який багатоголосий текст є цілісністю, що має в своїй основі монологове обрамлення, яке відображає позицію реального автора твору. Але ця цілісність не є монолітною. Гетерогенність тексту проявляється в існуванні вставок, метатекстових елементів, які оприявлюють присутність авторської свідомості у тексті, організують спілкування автора і читача у межах твору [Цит. за Бердник 2001].

Отже, за М.Р. Майєною, метатекст одночасно виконує дві нібито протилежні функції: у якості монологового обрамлення він з'єднує текст, а у якості метатекстових вставок розбиває його монолітність. На думку дослідниці, це об'єднання тексту на декількох рівнях збагачує текст різноманітними семантичними можливостями [Цит. за Бердник 2001].

Положенням М.Р. Майєнової стосовно функціонування метатексту у тексті суголосні концепції фахівців зі стилістики і риторики В. Ванде Коппле („Exploratory Discourse on Metadiscourse. College Composition and Communication”, 1985) і А. Крісмора („Talking with Readers: Metadiscourse as Rhetorical Act”, 1989). В.Дж. Ванде Коппле вводить поняття метадикурсу, функціями якого є сприяння структуруванню тексту як єдиного цілого і виокремленню головної та другорядної інформації, вираження авторської оцінки змісту тексту, встановлення та підтримування контакту з читачем. Вчений виокремлює два основні типи метадикурсу: текстуальний та інтерперсональний [Vande Kopple 1985, с. 82-93]. А.Крісмор підтримує цю класифікацію, дещо видозмінюючи характеристику категорій. Так, він виокремлює два наступних типи метадикурсу: інформативний метадикурс і метадикурс ставлення автора. Завданням інформативного метатексту є логічна організація тексту. Функціями метатексту ставлення автора виступають експлікація значимості змісту, запевнення реципієнта в тому, що повідомлення є істинним, сумнів, авторська оцінка [Crismore 1989, с. 157-159].

На подібному розумінні категорії „метатекст” ґрунтується концепція, викладена у роботі Н.Турунен „Метатекст як глобальна система і питання конструювання тексту у посібниках з розвитку мовлення” (1999). В даній публікації авторка відносить до метатексту вербальні та паравербальні (зокрема, поліграфічні) засоби, за допомогою яких автор структурує навчальні тексти, встановлює зв'язки між структурними компонентами тексту і підтримує процес соціальної інтеракції з реципієнтом [Турунен 1999, с. 313]. Як і В. Ванде Коппле, Н.Турунен розрізняє два основні типи метатексту: текстуальний та

інтерперсональний. Відповідно до тих функцій, що їх виконує метатекст у тексті, Н.Турунен виокремлює три різновиди текстуального метатексту: метатекст, що структурує текст як єдність; метатекст, що сигналізує про перехід від однієї частини оповіді до іншої; метатекст, що структурує окремі частини оповіді [Турунен 1999, с. 313].

До інтерперсонального метатексту Н.Турунен відносить вербальні і паравербальні засоби, що виконують у тексті функції вираження ступеню впевненості автора у істинності повідомлення, формування читацького відношення до змісту, регулювання процесу взаємовпливу між автором і читачем в рамках тональності, прийнятої у певній сфері соціального спілкування [Турунен 1999, с. 314].

Таким чином, Н.Турунен будує власну візію метатексту, ґрунтуючись на концепціях, розроблених В.Дж. Ванде Коппле і А.Крісмором, деталізує запропоновану даними вченими класифікацію, а також розширює межі досліджуваного об'єкту, залучаючи до розгляду паравербальний план тексту.

Вартою окремої уваги є концепція російського мовознавця В.А.Шаймієва. У статті „Метатекст та деякі його властивості” (1996) вчений визначає метатекст як „прагматико-ситуативне мовленнєве утворення, що відображає та обслуговує конкретні ситуації розгортання, коментування та сприйняття конкретного, визначеного основного тексту” [Шаймієв 1996, с. 83]. Диференційною ознакою метатексту, як відзначає дослідник, виступає „його орієнтація на конкретну мовленнєву ситуацію створення або сприйняття конкретного тексту” [Шаймієв 1996, с. 80]. А отже, згідно з думкою В.А.Шаймієва, характерною рисою метатексту є його співвіднесеність з наступними елементами прагматичного змісту: з інтенцією адресанта тексту; з текстом як фізичним об'єктом; з адресатом тексту; з самим процесом розгортання тексту; з фактом сприйняття тексту; зі способом оформлення тексту, тощо [Шаймієв 1996, с. 80-81].

У своїй статті В.А. Шаймієв підкреслює відмінність семантичного наповнення понять „метатекст” і „метамовлення”, вказуючи на те, що „метамовлення” є висловлюванням про мову як явище (приміром, спілкування вчених-мовознавців), в той час як „метатекст” коментує конкретний випадок породження й сприйняття тексту. А отже, як підсумовує дослідник, „метамовлення” можна вважати текстом основним, а „метатекст” – текстом коментуючим [Шаймієв 1996, с. 83]. Необхідно зауважити, що це розмежування видається актуальним і для аналізу сучасних літературознавчих концепцій метатексту, в межах яких незрідка змішуються випадки метатекстуального мовлення про письмо взагалі і про конкретний процес породження тексту.

Продуктивним для розвитку літературознавчої концепції метатексту може бути також аналіз теоретичного доробку Н.К. Рябцевої, зокрема її монографії „Мова і природний інтелект” (2005). У даній роботі авторка дає наступне визначення метатексту: „Метатекст – це лексичні засоби референції до вербального простору тексту, його пропозиційної структури та організації:

вказівка, опис та „іменування” комунікативно виділених (з точки зору мовця) елементів, що складають їх” [Рябцева 2005, с. 466].

Типовими ситуаціями використання метатексту, на думку Н.К.Рябцевої, виступають складноорганізовані тексти, „сюжет” яких вимагає додаткового коментаря та структурування [Рябцева 2005, с. 467]. Авторка привертає увагу науковців до структурної і функціональної складності метатексту як явища, підкреслюючи багатомірність, одночасність, синкретичність ментальних операцій, що беруть участь у розвитку спілкування та представляють собою рефлексію мовця одночасно над усіма контекстами конситуації: екстралінгвістичним (предметним), акціональним (подієвим), епістемічним (фоновими знаннями), інтенціональним (поведінковим), соціальним, психологічним і лінгвістичним, які є тісно пов’язаними та взаємодіють між собою в процесі розвитку комунікативної ситуації [Рябцева 2005, с. 385].

Як пише Н.К. Рябцева, метатекстові компоненти мовлення – це єдина, добре структурована, глибоко взаємопов’язана система „суб’єктно-орієнтованих” засобів втілення комунікативних намірів мовця, здатна співвідносити висловлювання з суб’єктом мовлення, надавати висловлюванню визначеності, пов’язувати його з дійсністю, задавати в ній роль адресата, тощо [Рябцева 2005, с. 395]. Суб’єктні компоненти мовлення протистоять „об’єктним” та надають висловлюванню „двошаровості”: утворюють його метарівень, що являє собою інтерпретацію об’єкта з точки зору суб’єкта та тим самим проявляє обов’язкову у мовленні рефлексію мовця над тим, що відбувається у поточній ситуації спілкування, та своєю участю у ній [Рябцева 2005, с. 395].

Наступним важливим етапом систематизації сучасних лінгвістичних концепцій метатексту є аналіз теоретичних положень, розроблених російським лінгвістом Н.П. Перфільєвою. Її монографічне дослідження „Метатекст в аспекті текстових категорій” (2006) є одним з ключових для сучасної російської теорії метатексту. В даній роботі поняття метатексту вживається на позначення двох різних рівнів вираження феномену метатекстуальності. З одного боку, метатекст розглядається як „множина вербальних та невербальних знаків, що представляють собою компонент тексту, а точніше, його каркас, та передають рефлексію мовця відносно особливостей власної мовленнєвої поведінки” [Перфільєва 2006, с. 44]. З іншого боку, метатекст для Н.П. Перфільєвої – це „така кваліфікація висловлювання, що відображає інтелектуальну обробку тексту в аспекті рефлексії мовця відносно плану вираження висловлювання та виражається за допомогою вербального або невербального знака” [Перфільєва 2006, с. 44].

Як пише Н.П. Перфільєва стосовно функцій метатексту в тексті, „метатекст є подібним до компасу, за допомогою якого ми часом вибираємось з глухого лісу. Метатекст існує для того, щоб сигналізувати адресату, як йому слід інтепретувати слова, промовлені мовцем, змістову структуру тексту. Він „веде” по тексту, з’являється у місцях текстового напруження (за прогнозом адресанта), створює „рельєф” тексту, оскільки часом складний текст без метатексту є незрозумілим” [Перфільєва 2006, с. 5].

Очевидно, що узгоджуючи власну візію проблеми метатексту з концепцією, розробленою А.Вежбицькою, Н.П. Перфільєва в той же час значною мірою деталізує і поглиблює сучасну лінгвістичну теорію метатексту.

Друга течія лінгвістичної теорії метатексту концентрує увагу на вивченні іншого розуміння метатексту як „зовнішньої” конструкції, тобто такого тексту, що породжується автором після основного тексту і не складає з основним текстом структурної єдності, хоча й вступає з ним у тісні семантичні зв'язки.

Розглянемо докладніше концепцію, побудовану російською дослідницею А.Н. Ростовою. В роботі „Метатекст як форма експлікації метамовної свідомості” (2000) А.Н. Ростова визначає метатекст як „матеріалізоване у висловлюванні судження мовця про свою мову, зафіксоване у графічній формі, формі аудіо- чи відеозапису” [Ростова 2000, с. 15].

На думку А.Н. Ростової, метатекст представляє собою „тип висловлювання – пояснення як різновиду інформативних мовленнєвих жанрів” [Ростова 2000, с. 15]. Згідно з її концепцією, найважливішими характеристиками метатексту виступають наступні: образ комунікантів, що визначає мету та адресованість метамовлення, тематична прив'язка і структурно-композиційні особливості [Ростова 2000, с. 15-17]. За А.Н.Ростовою, метатекст як синтаксичне ціле є складноорганізованою структурою, у класичному вигляді представлена трьома композиційними елементами: зачином, власне метависловлюванням і закінченням [Ростова 2000, с. 15-17].

Метатекст для А.Н. Ростової – це різновид тексту, орієнтований на мовний код, а не на саме мовлення. Таким чином, метатекст у розумінні цієї дослідниці можна певною мірою співвіднести з тим явищем, на позначення якого В.А. Шаймів застосував термін „метамовлення”, тобто мовлення про мову взагалі.

На основі аналізу лінгвістичних досліджень проблеми метатексту правомірно зробити висновок про те, що для процесу розвитку лінгвістичної теорії метатексту, що розпочався у 70-х рр. ХХ сторіччя і продовжується сьогодні, характерною є тенденція до поступової зміни „глибини різкості” фокусу дослідницької уваги, до якого поступово потрапляють нові, більш високі рівні прояву метатекстуальності. Так, якщо А.Вежбицька аналізує активність в тексті мета-елементів (мета-операторів), тобто окремих слів та словосполучень, то вже М.Р. Майєнова звертається до одиниць більшого масштабу (на рівні одного чи декількох речень), які можна визначити як метафрагменти. В. Ванде Коппле і А.Крісмор оперують таким узагальнюючим поняттям, як метадискурс, а Н.Турунен розглядає метатекст як цілу систему вербальних та паравербальних засобів. В роботі Н.К. Рябцевої знаходимо висновок про наявність в тексті метарівня.

Крім того, в процесі еволюції лінгвістичних уявлень про метатекст відбувається розширення дослідницьких горизонтів і в плані залучення до аналізу екстралінгвістичного контексту. Так, якщо у А.Вежбицької метатекст слугував виключно меті прояснення внутрішньотекстових зв'язків, то Н.К.Рябцева включає до функціонального діапазону метатексту опосередкування присутності у тексті цілого ряду позатекстових елементів конситуації.

В цілому ж, специфіка погляду окремого лінгвіста на предмет метатекстуальності великою мірою залежить від того, в якому співвідношенні проявляються у його розумінні даної категорії такі семантичні складові префіксу „мета”, як „про” (що вказує на вторинний коментуючий характер метатексту), „поза” (індикація зовнішньої позиції метатексту по відношенню до основного тексту) і „над” (вказівка на інтегруючу функцію метатексту, а також його співвіднесеність з позатекстовим контекстом). Так, приміром, семантична складова „про” варіюється від функції прояснення логічної організації тексту у А.Вежбицької до інтерпретативно-коментуючої ролі цілого тексту у А.Н.Ростової. Так само варіюється семантична складова „поза”: якщо у А.Вежбицької метатекстові елементи не є частиною основного тексту в першу чергу з точки зору семантики і функцій, то у Н.К.Рябцевої текст і метатекст можуть виступати як повністю структурно відокремлені одна від одної одиниці.

Важливо звернути увагу ще й на той факт, що визначені семантичні компоненти включають в себе різновекторні значення „продовження”, „доповнення” і, в той же час, „відокремлення”, „протиставлення”, а отже передбачають багаторівневі діалогічні відносини між мета-конструктом та текстом-об'єктом. Таким чином, можна стверджувати, що між різними потрактуваннями терміну „метатекст”, що ґрунтуються на різних семантичних складових префіксу „мета”, немає нерозв'язних протиріч. Вони не номінують різні поняття, а реєструють різні прояви сутності одного явища, яке за своєю природою є багатовимірним.

Необхідно відзначити, що дана розвідка висвітлює далеко не повний спектр лінгвістичного дискурсу метатекстуальності. Подальше узагальнення і систематизація результатів існуючих досліджень з теорії метатексту сприятиме більш послідовному, цілісному і плідному аналізу структури, властивостей і функцій метатекстуальних конструкцій.

Література

Вежбицька А. Метатекст в тексте // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск 8. – М., 1978. – С. 402 – 421. *Бердник О.С.* „История Русовъ” як метатекст: Монографія. – Донецьк: Видавництво Донецького національного університету, 2002. – 180 с. – Режим доступу: <http://vesna.org.ua/txt/berdnyko/metat.html>. *Перфильева Н.П.* Метатекст в аспекте текстовых категорий: Монографія / Н.П.Перфильева. – Новосибирск: Издательство НГПУ, 2006. – 285 с. *Ростова А.Н.* Метатекст как форма экспликации метаязыкового сознания (на материале русских говоров Сибири). – Томск: Изд-во Томского ун-та, 2000. – 194 с. *Рябцева Н.К.* Язык и естественный интеллект / РАН. Ин-т языкознания. – М.: Academia, 2005. – 640 с. *Соколов Е.Г.* Террор метапринципиальности // Мировая культура XVII-XVIII веков как метатекст: дискурсы, жанры, стили. Материалы Международного научного симпозиума «Восьмые Лафонтеновские чтения». – Серия “Symposium”, выпуск 26. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 18-21. *Турунен Н.* Метатекст как глобальная система и вопросы конструирования текста в пособиях по развитию речи // Стереотипность и творчество в тексте: Межвузовский сборник научных трудов / Перм. ун-т. – Пермь, 1999. – С. 310-320. *Шаймиев В.А.* Метатекст и некоторые его признаки // Лингвистический семинар. – СПб., Бирск, 1996. – С.79 – 84. *Crismore A.*

Talking with Readers: Metadiscourse as Rhetorical Act. – New York: Peter Lang Pub. Inc., 1989. – 282 pp. *Vande Kopple W.J.* Some Exploratory Discourse on Metadiscourse // College Composition and Communication. – 36 (1). – 1985. – P. 82-93.

ЛАРЬКІНА М.О.
(Запорізький нац. ун-т)

ТЕКСТ І ЖАНР У ГІПО-ГІПЕРОНІМІЧНИХ ВИМІРАХ

The article dwells upon the fundamental notions of the text linguistics as text and speech genre. The integral and differential characteristics of text and speech genre are given. Their main peculiarities are described and analyzed according to the latest investigations in this field of linguistics.

Key words: text, speech genre, intension, speech act.

Об'єктом цієї розвідки є текст і жанр, а **предметом** – їхня родо-видова співвіднесеність. Відповідно, й основна **мета** полягає у з'ясуванні та описі інтегрального та диференційного в таксономічній палітрі двох мовленнєвих феноменів, що передбачає вирішення таких **завдань**: аналіз дефініцій понять "текст" і "жанр", встановлення їх інтегральних і диференційних особливостей.

Активний розвиток лінгвістики тексту з середини минулого століття відкриває нові ракурси та сторони поняття "текст". Більшість лінгвістів схиляється до визначення його статусу як завершеної одиниці мовної комунікації, що й знайшло своє втілення в офіційному енциклопедичному джерелі: "текст – сплетіння, з'єднання – об'єднана смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв'язність і цілісність" [ЯБЭС 2000, с. 521].

На основі підходів до вивчення тексту можна виокремити такі точки зору: 1) усна – письмова форма мовлення; 2) діалогічна – монологічна форма мовлення; 3) комунікативний підхід.

У контексті першої дихотомії спостерігається така тенденція: на початкових етапах розвитку цього сегменту лінгвістичної науки текстом вважали тільки письмово оформлене висловлення. І.Р. Гальперін розуміє текст як "результат мовленнєвотворчого процесу, що характеризується завершеністю, об'єктивованим у вигляді письмового документу твір, який складається із заголовку та низки особливих одиниць (надфразових едностей), що поєднані різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову" [Гальперін 1981, с. 18]. К. Гаузенблас також називає текстом тільки письмову фіксацію мови, "об'єднання засобів, що використовуються у мовленні, яке забезпечує їх слідування один за одним та їх відношення до сумарного смислу (на протигагу відношенням між засобами, що існують всередині системи мови)" [Гаузенблас 1978, с. 63-64]. Сьогодні поняття тексту охоплює як твори усного, так і